

РОЗДІЛ 4

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ ТА ЕТНОДЕРЖАВОЗНАВСТВО

УДК 322

СТРУКТУРА РЕЛІГІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

STRUCTURE OF RELIGIOUS SOCIETY IN UKRAINE

Палінчак М.М.,

*доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних відносин
Ужгородського національного університету*

Українське суспільство характеризується конфесійною багатоманітністю, яка є виявом реального забезпечення закріплених у Конституції України та Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» права на свободу совісті та віросповідання, а також принципу релігійного плюралізму.

Ключові слова: суспільство, держава, церква, конфесія.

Украинское общество характеризуется конфессиональным многообразием, которое является проявлением реального обеспечения закрепленных в Конституции Украины и Законе Украины «О свободе совести и религиозных организациях» права на свободу совести и вероисповедания, а также принципа религиозного плюрализма.

Ключевые слова: общество, государство, церковь, конфессия.

Ukrainian society is characterized by confessional diversity, which is a manifestation of the real provision of the right to freedom of conscience and religion, as well as the principle of religious pluralism, enshrined in the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On Freedom of Conscience and Religious Organizations".

Key words: society, state, church, confession.

Постановка проблеми. Українське суспільство характеризується конфесійною багатоманітністю, яка є виявом реального забезпечення закріплених у Конституції України та Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» права на свободу совісті та віросповідання, а також принципу релігійного плюралізму [1; 2].

Метою статті є аналіз конфесійної багатоманітності українського суспільства, яка є виявом реального забезпечення закріплених у Конституції України та Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» права на свободу совісті та віросповідання, а також принципу релігійного плюралізму.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. релігійна карта України представлена великою диференціацією релігійних вірувань.

Однією із найважливіших характеристик релігійної ситуації в Україні є інституційна мережа, її конфесійна та регіональна динаміка. Станом на 1 січня 2015 р. загальна мережа релігійних організацій в Україні становила 35 317 одиниць, 55 віросповідань течій, напрямів. Релігійні потреби вірян в Україні задовольняли 31 781 служителів культу, з яких 693 іноземці [3].

При цьому, останнім часом у релігійно-церковному житті досить чітко проглядається тенденція

щодо уповільнення темпів зростання релігійної мережі. Якщо з 1988 по 1990 рік кількість релігійних організацій зросла на 41,7%, у 1990-х роках їх щорічний приріст становив 5-8%, то нині – менше ніж 2% [4].

Для підготовки кадрів священнослужителів релігійними організаціями створено широку мережу з 198 духовних навчальних закладів, де навчається 17 829 слухачів. У 516 монастирях в Україні несуть службу 6939 ченців і черниць [3].

Релігійно-церковне життя в Україні висвітлюють 370 періодичних релігійних видань, значне місце займають телебачення, радіо та інші ЗМІ.

Домінуючою релігією в Україні є православ'я, воно складає понад 51%. Сьогодні православ'я у державі представлено трьома церквами – Українською православною церквою Московського патріархату, Українською православною церквою Київського патріархату та Українською автокефальною православною церквою (табл. 1).

Найчисельнішою за кількістю релігійних організацій є Українська православна церква Московського патріархату. Станом на 1 січня 2015 р. вона нараховувала 12 241 релігійну громаду, 10 200 служителів культу, 207 монастирів з 4869 ченцями і черницями, а також 105 періодичних видань. До послідовників цієї церкви відно-

сять себе близько 5 мільйонів вірян. Переваги цієї церкви перед іншими православними церквами полягають в її канонічності, розгалуженій мережі, чіткій структурованості. Однак підпорядкування Московському патріархатові, проросійська орієнтація керівництва церкви, частини її єпископату та духівництва, заклики «не церковного спрямування» стосовно ситуації на Сході України – це те, за що вона найбільше піддається критиці.

У той же час Українська православна церква Київського патріархату зміцнює свої позиції, вона представлена 4738 релігійними громадами, 3230 священнослужителями, 62 монастирями, 18 духовними навчальними закладами, де навчається 1717 учнів та слухачів, 35 періодичними виданнями [3]. Порівняно з Українською православною церквою Московського патріархату, вона демонструє вищі темпи розвитку інституційної мережі. Нині, цю церкву підтримує 40% українців. За даними соціологічних досліджень, близько 10 мільйонів українців відносять себе саме до цієї церкви. За політичною орієнтацією ця церква є проукраїнською, її єпископат, духівництво, миряни твердо стоять на патріотичних позиціях.

В окремих регіонах впливовою релігійною організацією є Українська автокефальна православна церква. Її мережа складає 1225 громад, які обслуговують 710 служителів культу. Нею створено 3 монастирі, 7 духовних навчальних закладів, вона має 6 періодичних видань [3]. УАПЦ представляє себе як національно релігійна інституція, богослужіння тут проводиться виключно українською мовою та дотримуються всі звичаї.

Важливе місце на релігійній карті займає українська греко-католицька церква. Сьогодні вона має

3769 релігійних громад, 2743 священнослужителів, 120 монастирів з 1173 ченцями і черницями, 17 духовних навчальних закладів, в яких навчається 1336 слухачів. Нею засновано 27 періодичних видань [3]. З часу свого відродження церква поступово долає регіоналізм і набуває поширення по всій Україні. Ієрархи, священнослужителі, парафіяни цієї церкви незмінно демонструють свою патріотичну проукраїнську налаштованість.

Що ж стосується Римо-католицької церкви, то вона також має великий вплив на суспільство. Церква представлена 931 релігійною громадою, 603 священнослужителями, серед яких 237 іноземців, 109 монастирями з 637 ченцями і черницями, 9 духовними навчальними закладами, де навчається 411 слухачів, та 10 періодичними виданнями [3]. Церква має виважену політичну позицію та розвиток церкви допомагає поглибити зв'язки з Ватиканом.

На початку ХХІ ст. великого поширення набирають протестантські вірування. Протестантизм складає приблизно третину загальної релігійної мережі та посилює популярність [3].

Досить впливовими є протестантські релігійні організації – євангельські християни баптисти, християни віри євангельської, Адвентисти сьомого дня, свідки Єгови.

Порівняно з іншими релігійними організаціями, протестантизм розвивається прискореними темпами. Якщо за 10 років (з 2000 по 2010 р.) кількість православних громад в Україні збільшилася на 47%, то протестантських – на 63,5%. Зміцненню протестантизму сприяє чітка організація, велика місіонерська діяльність, особливо серед молоді.

Таблиця 1

Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р.

Інституції	Релігійні громади, з них зареєстровані центри, управління	Монастирі, ченці і черниці, місії, братства	Священнослужителі, у тому числі іноземці	Навчальні заклади, у них слухачів (всього/заочно)	Недільні школи	Періодичні видання
Церкви та конфесії						
Українська Православна Церква Московського Патріархату	12241 12190 1 52	207 4869 15 31	10180 20	19 4806/2976	3978	105
Українська Православна Церква Київського Патріархату	4738 4725 1 34	62 221 26 11	3230 -	18 1111/606	1516	35
Українська Автокефальна Православна Церква	1225 1225 1 13	13 12 7 1	710 -	7 107/34	305	6

Примітка: дані Державного департаменту у справах національностей та релігій

Оскільки Україна є поліетнічною державою, на її території діють релігійні організації національних меншин – кримських татар, юдеїв, угорців, вірмен, німців та ін. Релігія для цих народів виступає певним ідентифікатором та виявлення їхньої національної свідомості. Їхня релігійна неторканість і безпека гарантується Конституцією України. Відповідно до Конституції України «держава сприяє... розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1].

Великого поширення набирають новітні релігії. На сучасній конфесійній карті України вони представляють широкий спектр. Це – неохристиянські, неоорієнталістські релігійні течії, засновані в основному на буддизмі та індуїзмі, неоязичницькі та синтетичні (синкретичні) течії, езотеричні об'єднання, сайєнтологічні рухи, сатанинські культури та ін. Найбільше поширення і вплив серед цих релігій мають неохристиянські харизматичні течії.

Особливе місце серед новітніх релігій посідає неоязичництво, яке являє собою реформоване давнє українське язичництво. Його прихильниками є національно орієнтовані українці, які вважають, що саме ця релігія має виключно українські витoki.

Неорелігіям вдалося значно урізноманітнити конфесійну карту України. Вони набули поширення у тих регіонах, де вплив традиційних релігій слабкий.

В українському суспільстві неоднозначне ставлення до неорелігій. З одного боку, дехто розцінює їх поширення як вияв демократичності суспільства, а з іншого, багато негативного та деструктивного ставлення, особливо з боку традиційної церкви.

Звичайно поліконфесійність є позитивним явищем і забезпечується на конституційному рівні, але, разом з тим, поліконфесійність українського суспільства спричиняє конкуренцію між релігіями, яка в умовах відсутності належного рівня міжконфесійної толерантності здатна спричинити напругу у суспільстві.

Нині протистояння відбувається у відносинах православних церков між собою, православних, з одного боку, римо- та греко-католиків, з другого, традиційних релігій з неорелігіями. У цих умовах для України актуальним є діалог, спрямований на формування у вірян міжконфесійної толерантності, досвід зарубіжних країн, де мирно уживаються між собою представники різних релігій.

Сьогодні лише на 67% є забезпечення культурними релігійними спорудами громад, збільшення цього рівня, могло б якоюсь мірою зменшити напруження. Це також викликає питання про повернення церквам їхніх культових споруд, які використовуються не за призначенням. Вирішенням цього може стати також будівництво нових споруд.

Боротьба за храми в окремих населених пунктах України нерідко переростає у відкриті конфлікти, сутички між вірянами. Якщо Українська православна церква Київського патріархату вважає цей процес цілком закономірним і кваліфікує його як «об'єднання знизу», то Українська православна церква Московського патріархату – «захоплення храмів». За безпосередньої підтримки Російської православної церкви вона намагається задіяти всі важелі для «захисту канонічного православ'я», недопущення відходу від неї парафій, храмів, майна.

Місцеві органи влади, посиляючись на відокремленість церкви від держави, намагаються не втручатися у цей процес. До того ж, як показало, Інтернет-опитування, 74,7% респондентів заявили, що визначати конфесійну належність храму повинна парафіяльна рада разом з настоятелем та парафіянами [5].

Однією з особливостей сучасної релігійної ситуації в Україні є конфесійний регіоналізм, який полягає у різній концентрації певних релігій в окремих регіонах. Хоча усі регіони України в основному є поліконфесійними, у деяких із них виразно домінують окремі релігійні організації.

Соціальні дослідження засвідчують, що вірянами в Україні вважають себе близько 70% населення, невіруючими – близько 8%, такими, що вагаються у своєму світоглядно-релігійному виборі – 12%. Найвищий рівень релігійності і релігійної активності традиційно фіксується у західному регіоні (89%), найнижчий – у східному (66%). Хоча останнім часом відбувається урбанізація релігійного середовища, релігійність сільського населення, як і раніше, залишається вищою – 76%, тоді як у місті вона сягає лише 66%. Виявлена також залежність релігійності від віку респондентів: старша вікова група має вищий рівень релігійності.

В Україні держава та церква повністю законодавчо відокремлені одна від одної, навіть останнім часом на законодавчому рівні було врегульовано питання щодо звільнення релігійних організацій від оподаткування об'єктів нерухомості, що перебувають в їхній власності і використовуються для забезпечення їхньої статутної діяльності. Також їм дозволено користуватися земельними ділянками, які знаходять біля культових споруд, для задоволення своїх потреб.

Якщо у сфері державно-церковних відносин, законодавчого регулювання питань релігійно-церковного життя, Україні вдалося досягти певних успіхів, то у міжконфесійних стосунках існує чимало проблем. Однією із них є проблема єдності православних церков і створення в Україні єдиної Помісної церкви. Адже наявність кількох православних структур, напруженість у стосунках між ними негативно впливає не лише на релігійно-

церковну, а й на суспільно-політичну ситуацію. Розв'язання цієї проблеми ускладнюється тим, що різні церкви знаходяться під впливом різних політичних сил і пропонують різні шляхи об'єднання. Українська православна церква Київського патріархату та Українська автокефальна православна церква підтримують ідею щодо проведення об'єднавчого собору, наслідком якого має стати утворення єдиної Помісної церкви. Проти такого варіанту досягнення єдності українського православ'я рішуче виступає Російська православна церква, оскільки його впровадження призведе до звуження її «канонічних територій», послаблення позицій, що ускладнить реалізацію ідеї «руського міра». В утриманні Української православної церкви у лоні Московського патріархату зацікавлена не лише Російська православна церква, а й кремлівська влада. Тому, як зазначає патріарх Філарет, найбільшою перешкодою на шляху до єдності українського православ'я є «вплив Москви на українську церкву» [6].

Українська православна церква Московського патріархату пропонує свій варіант створення єдиної церкви в Україні – приєднання до неї Української православної церкви Київського

патріархату та Української автокефальної православної церкви з попереднім розкаянням їх духовництва за розкол православ'я.

Однак такий план для українських церков, звичайно ж, є недопустимим.

Характерно, що відсутність організаційної єдності притаманна не лише православ'ю, а й іншим релігіям в Україні. Так, наприклад, українські юдеї мають 4 центри, мусульмани – 5 центрів. При цьому, однією із проблем релігійно-церковного життя залишається те, що більшість релігійних центрів, яким підпорядковуються розташовані в Україні релігійні організації, знаходяться за кордоном, що дає їм можливість здійснювати на вірян не лише релігійний, а й політичний вплив.

Висновки. Таким чином, отримавши від Радянського Союзу нелегку релігійно-церковну спадщину, за роки незалежності Україна зуміла створити систему законодавчого регулювання релігійних питань. Зважаючи на складну релігійну ситуацію, для потреб вірян та для покращення релігійної ситуації Україна намагається цивілізованими шляхами вирішити проблеми конфесійного характеру з урахуванням досвіду європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст. 283.
3. Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2015/60129/>.
4. Релігійно-інформаційна служба України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_40664_prz_2011_Rlg_sml.pdf.
5. Релігія в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/30152-ua-rc-prijnyala-u-svoju-yurisdikciyu-monastir-upc-mp.html.
6. День. – 2015. – № 232.